

Оксана Нестерчук

(Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
Луцьк, Україна)

ВЛАСНІ ІМЕНА ТА ЇХ ВАРІАНТИ ЖИТЕЛІВ ПІДЛЯШШЯ

Становлення українського іменника відбувалося упродовж багатьох століть, у ньому є “свої” – язичницькі та слов’янські імена, але найбільше іншомовного походження – давньоєврейські, грецькі, латинські, скандинавські та інші. Та незважаючи на таку різноманітність походження власних імен, український народ “вибудував” свій оригінальний іменник, який є тим об’єднувальним центром, що лучить усі українські регіони. Хоч ці імена здебільшого були надані православною церквою у церковно-слов’янській формі, але в мовленнєвому спілкуванні так їх дуже рідко вживають, а використовують форми, адаптовані до української народної мови.

Темою нашого аналізу є власні імена та їхні варіанти жителів Підляшшя старшого і найстаршого віку. Матеріалом для дослідження послужили записи, розміщені у збірнику текстів “Голоси з Підляшшя” Г. Аркушина [Аркушин 2007] як з Південного, так і з Північного Підляшшя, а також із суміжної території – с. Воля-Угруска [Arkuszyn 2003]. Оскільки більшість із підляшуків православного віросповідання, то їхні офіційні імена такі ж, як і в інших українських регіонах, хоч зрідка мають і певні відмінності, зокрема вживані російські форми імен (*Николай, Михайл, Карн*). А от варіанти цих імен відбивають особливості українського словотворення, крім цього, у них відбита і важка історія підляського краю – на них відчутний вплив польської і російської антропонічних систем.

¹ Г. Аркушин, Голоси з Підляшшя, Луцьк : Вежа, 533 с.

² Arkuszyn 2003 – H. Arkuszyn, Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska, [w:] Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug : Język i kultura, Wola Uhruska, 181-204.

Проаналізуємо окремо чоловічий та жіночий іменник жителів Північного і Південного Підляшшя.

Чоловічий іменник

Усіх власних імен чоловіків нараховано 78. Подамо статистику цих імен: *Миколай* трапляється 7 разів; *Іван* – 6, *Адам*, *Василь*, *Михайло* – 4, *Петро* – 3 рази; *Анатолій*, *Антон*, *Андрій*, *Володимир*, *Григорій*, *Йосип*, *Кузьма*, *Павло*, *Степан*, *Тимофій*, *Юрій* – 2 рази; лише по одному разу зафіксовані такі імена: *Богдан*, *Віктор*, *Всеволод*, *Гаврило*, *Георгій*, *Євгеній*, *Ігор*, *Карпо*, *Леон*, *Лукаш*, *Марко*, *Матвій* // *Матій*, *Мечислав*, *Олександр*, *Олексій*, *Осип*, *Остан*, *Пилип*, *Прокіп* // *Прокон*, *Роман*, *Спиридон*, *Станіслав*, *Федір*, *Юліан*, *Яків* // *Яков*, *Ярослав*. Ім'я *Антон* зафіксовано у двох офіційних формах – *Антон* і *Антоній*, ім'я *Карпо* у формі *Карп*, *Микола* у формі *Ніколай*, *Михайло* у формі *Михайл*.

Найбільш поширене ім'я чоловіків старшого і найстаршого покоління – *Микола*, яке виявлено у варіантах *Кól'a*, *Миколáйц'a*, *Миколáйц'o*.

Ім'я *Іван* ужите у формі *Вán'ка*, *Іваніс'ко*, *Володимир* у формі *Влódз'o*, *Влódко*, *Євген* у формі *Гén'a*, *Гéник* і *Жén'a*, *Костянтин* – *Кóстик*, *Костáнттик*, *Михайло* – *Михáлко*, *М'іша*, *Павло* – *Павéлко*, *Павул'чіс'ко*, *Петро* – *Пét'ка*, *Петріс'ко*, *Степан* – *Ст'óпа*, *Степаніско*, *Юрій* має варіант *Юркó*, *Юрчик*.

Отже, із 78 офіційних власних імен засвідчено 70 варіантів, найбільше від імені *Миколай*.

Частину цих варіантів утворено суфіксальним способом від повного офіційного імені:

-ик: *Мáрчик* < *Марко*;

-ис'к-о || **-иск-о:** *Іваніс'ко* < *Іван*, *Марчіско* < *Марко*, *Павул'чіско*

< *Павелко* < *Павло*, *Петріс'ко* < *Петро*, *Степаніско* < *Степан*;

-к-о: Богдánко, Михáлко, Олексі́йко, О%сипко < Йосип, Павéлко < Павел, Йаковéчко < Яків;

-ц'-о (а): Миколáйц'а, Миколáйц'о < Микола;

-чик: Ігóрчик < Ігор.

Найбільше варіантів чоловічих імен утворено поєднанням усічення із суфіксацією:

-а (суфікс-закінчення): Вáн'а < Іван, Вáс'а < Василь, В'ít'а < Віктор, Волóд'а < Володимир, Гéн'а і Жéн'а < Євгеній, Кóл'а < Микола, Пéт'а < Петро, Ст'óпа;

-ек: Антéк < Антін, Влóдек < Володимир, Гéнек < Євгеній, Тóмек < Тимофій, Тóнек < Антон (цей суфікс запозичено з польської мови);

-ик: Йá%орик < Ярослав, Констáнтик < Костянтин, Кóстик < Кость;

-иск-о: Волóдиско < Володимир,

-ік: Тóл'ік < Анатолій, Тóс'ік < Антось;

-к-а: Вáн'ка < Іван, Вáс'ка < Івась < Іван, В'ít'ка < Вітя < Віктор, Волóд'ка < Володя < Володимир, Грі́шка < Грі́ша < Григорій, Гéнка < Євгеній, Жéн'ка < Євгеній, М'ішка < Міша < Михайло, Пéт'ка < Петро;

-к-о: А%нтко < Антон, Влóдко < Володимир, Гéнко < Євгеній, Славкó < Ярослав, Стéфко < Степан, Фед'кó < Федя < Федір;

-о (суфікс-закінчення) *Стáхо* < *Остан*, *Тóн'о* < *Антон*, *Влóдз'о* < *Володимир*, *Кóл'о* < *Микола*, *Стáс'о* < *Стах* < *Остан*;

-ус': *Ромúс'* < *Роман*;

-ух: *Индру́х* < *Андрій*;

-ц': *Гриц'* < *Григорій*;

-х: *Стах* < *Остан*;

-чик: *Йу́рчик* < *Юрко* < *Юрій*;

-чук: *Рóмчук* < *Ромán*;

-ш-а: *Гри́ша* < *Григорій*, *М'іша* < *Михайло*.

Крім цього, у мовленні підляшуків часто вживані і польські варіанти власних імен – *Гéн'ік*, *М'іхал*, *Пáвел*, *Йу́рек*, *Йан* (див. також утворення з суфіксом -ек).

Жіночий іменник

Нараховано 65 жіночих власних імен, які використовують жителі Підляшшя. Статистика цих імен: *Ольга* зафіксовано 8 разів, *Анна* та *Марія* – 5 разів, *Анастасія*, *Віра*, *Юлія* – 3, *Валентина*, *Варвара*, *Євгенія*, *Зінаїда*, *Катерина*, *Любов*, *Марина*, *Надія*, *Наталія*, *Олена* – 2 рази; по одному разу вжито імена: *Агафія*, *Антоніна*, *Вікторія*, *Єва*, *Євдокія*, *Ірина*, *Килина*, *Лідія* // *Лідія*, *Магдалина*, *Марта*, *Ніна*, *Олександра*, *Павліна*, *Степанида*, *Софія*, *Тамара*, *Текля*, *Федора*, *Федосія*, *Харитина*, *Христина*, *Юхимія*, *Ярослава*.

Отже, найбільш поширене ім'я серед жителів Підляшшя старшого і найстаршого покоління – *Ольга*, яке вживане у формі *О%л'а* та *О%л'ха*.

Ім'я *Анна* має варіанти *А%н'ка*, *Гán'а*, *Гáндз'а*, *Ганéчка*.

Марія трапляється у варіантах *Мán'а, Мán'ка, Мару́с'а, Мáрїа* (цей останній варіант трапляється 5 разів).

Юлія вжите у формі *Йу́л'а, Анастасія* у формах *Анастаз'їа* та *На́ст'а*. Від імені *Валентина* варіанти *Вáл'а, Вáл'ічка, Вáл'ка*, від *Варвара* – *Варва́рка, Віра* – *В'ірка, В'єрка*, а *Вікторія* має варіант *В'іт'і*.

Із 65 офіційних форм жіночих власних імен засвідчено 56 варіантів, найбільше від *Марія* та *Анастасія*.

Варіанти власних жіночих імен, що утворені суфіксальним способом:

-ечк-а: *Ганéчка* < *Ганя* < *Ганна*;

-к-а: *А%н'ка, Варва́рка, В'єрка* < *Віра, Йéвка* < *Єва, Мán'ка* < *Маня* < *Марія, Олénка* < *Олена, Павл'інка* < *Павліна, Тамáрка* < *Тамара, Федóрка* < *Федора, Федóс'ка*;

-дз'а: *Гáндз'а* < *Ганна*;

-ох-а: *Мартóха* < *Марта*;

-очк-а: *В'ірочка* < *Віра*;

-ун'-а: *Гану́н'а* < *Ганна*;

-ус'-а: *Марту́с'а* < *Марта*.

Усічено-суфіксальним способом утворені такі варіанти імен:

-а (суфікс-закінчення): *Жéн'а* < *Євгенія, Кáт'а, Л'іда, На́д'а, Пóл'а* < *Павліна, Хрїст'а, Вáл'а, Гáпа, З'їна, На́ст'а, О%л'а, Парáска* < *Парасковія, Тóма* < *Тамара, Йу́л'а*;

-іт-а: *Ул'іта* < *Ул'ána*;

-ічк-а: *Вáл'ічка* < *Валя* < *Валентина, Ол'ічка* < *Оля* < *Ольга*;

-к-а: *Вáл'ка, Жéн'ка, На́д'ка, Натáл'ка, Пóл'ка* < *Павліна, Стéфка* < *Стéпа* < *Степанида, Тóн'ка* < *Антон'їна, Федóс'ка* < *Федосія, Йу́л'ка, Йухі́мка* < *Юхимія*; у деяких варіантах відбулося чергування твердих приголосних з їх м'якими відповідниками (*Натáл'ка*);

-н'-а: *Мán'а, Сón'а* < *Софія*;

-ох-а: *Федóха* < *Федора*;

-очк-а: *Г%рочка, Л'ідочка, Тóмочка*;

-с'-а: *Зос'а, Кас'а* < Катерина;

-ус'-а: *Марус'а* < Марія;

-ц'-а: *Стэфу'а* < Степанида.

У варіантах *Зоф'їа, Анастас'їа* проходить заміна [с] на [з], у *Мокр'ена* відбулося обниження [и] до [е].

Отже, серед варіантів чоловічих імен можемо назвати такі продуктивні суфікси: **-ек, -ик, -ишк-о, -к-а, -к-о**. До непродуктивних відносимо суфікси **-ік, -ус', -ух, -ц', -чик, -чук, -ш-а**.

Для творення жіночих варіантів імен зафіксовано такі продуктивні суфікси: **-ічк-а, -к-а, -очк-а, -ус'-а**. До непродуктивних належать: **-дз'-а, -ечк-а, -іт-а, -н'-а, -ох-а, -с'-а, -ун'-а, -ц'-а**.

Для творення жіночих і чоловічих варіантів імен використовуються спільні суфікси **-к-а, -ц'-а** та суфікс-закінчення **-а**.

Отже, для творення чоловічих варіантів імен жителі Підляшшя використовують 19 суфіксів, а для жіночих варіантів – 17.

На Підляшші, як і в інших регіонах України, перед Новим роком угадували ім'я свого судженого, ось як про це розповідає одна респондентка:

/ вже л'агає спати / шче от тойе ми робил'і / имене / напише хлопц'у так / на карточк'і і кладе пуд подушку / і рано вже встає і так вже вит'агає спуд подушки тий і м'єна значит / ну йакоє вит'агне / ну так вже буде мужик називатис' // [Вам справдилося ім'я чоловіка?] / справдилос'! / справдилос' // ну / справдилос' / справдилос'... / о // [Аркушин 2007, 248].

Поступово давні традиційні імена жінок були замінені новими, які часто ставали “модними”, пор.:

/ моє ім'я н'іна // то мене хрестив в сосновиц'і бат'ушка йаворовск'і // мене завезл'і хрестити / мн'і хресни казав потим / і каже так то хрес... / до хресного / йак бат'к'і казал'і дитину на... / назвати? / нічого не казал'і / казал'і но охрестити // і то став йаворовск'і / подрапавс' / каже йа не буду ни гаврин'ойу / а ни мокрин'ойу / а ни гапойу / а назву ту дитину н'інойу // то біла перша / то йак мене привезл'і / то так'і багати / і жинк'і (нерозбірливо) соб'і позм'інувал'і // панов'і така карп'йучка біла / зара зм'інила / е / з гапи на н'іну / вс'є / ну параска шче до школи ходила / тоже була параска була н'іна // варварка була тоже була н'іна / вс'є пороб'іл'іс' на н'іну //

/ так нас тої бат'ушка йаворовск'ї бат'ушка тої / вив'ів с того / с туї мокрин'і / гапи // пустемповий був // бачив шо тий імена такий / жеби зм'інити / і зробив так // [Аркушин 2007, 500, 502].

Отже, власне ім'я людини – це її частинка, її світ, тому й повинне бути до нього відповідне ставлення.

Нестерчук Оксана. Власні імена та їх варіанти жителів Підляшшя.

У статті проаналізовані власні імена та їх варіанти жителів Підляшшя та встановлено спосіб їх творення. Виявлено, що деякі варіанти власних імен запозичені з польської мови, це відображає тісні контакти між українцями і поляками на Підляшші.

Ключові слова: власні імена, варіанти, суфікси, словотвір.

Nesterchuk Oхana. Proper names, and variations of Pidliashshia region habitants.

The article deals with proper names and variations of proper names of Pidliashshia region inhabitants, attesting that the method of their composing is similar to those which are used in other regions of Ukraine. Additionally some variants of proper names are borrowed from polish language, what reflects tight contacts among Ukrainians and Poles in this region.

Key words: variations, proper names, article, composing.